

Landskap: Småland.Upptecknat av: Carl Viking.Härad: Uppvidinge.Adress: Fuzäkra, "Kråksmåla."Socken: Ålgö.Berättat av: Susanna Erlandsdotter.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i Ålgö socken.

Uppteckningen Berör Stortjerner

"Per Jon" och hans frilla "Brita

Sådig." (Verklighetsskildring från
1800-talets början.)

Vol: 1.

Fidor: 1—20.

ACC. N.R. 4.6529:1-20

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking,
Härad: Uppvidinge. Adress: Furåkra, Kråksmåla.
Socken: Älgshult. Berättat av: Mariana Örlandsdotter
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Älgshultssocken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1.

Enligt min mormors utsagor, så fanns i början av 1800-talet ett torp här uppe i våra småländska skogar. Torpet hette Snedvik och låg i Madessjöparken, Kalmar-Län. Ifrån torpet till närmaske bondgård var cirka $\frac{1}{2}$ mil, och vägen dit var blott en opjstrampad fästig. Nedanför torpet låg stora mader, där bänderna vallade sina kreatur. Ett stycke från bemälda torp låg inne i storkagen en "Yordkula", som beboddes av storkjuren "Pösan". Vad hans verkliga namn var vet ingen, men av allmogen benämndes han

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20

Landskap: Småland. Upptecknat av: Earl Viking,
Härad: Uppsvidinge. Adress: Turåkra, "Kråksmåla."
Socken: Ålgö. Berättat av: Susanna Örlandsdatter.
Uppteckningsår: 1940 Född år 1800. i Ålgös socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

för "Per Jan". Denne besynnerlige indi-
vid var hatad av bönderna, han så
mycket tyvaktig ut med sin lä-
ska inåtvända blick och härtill bidrog
hans ovärdade rykte. Så hände ofta
att säd, bröd och fläsk saknades i
böndernas "Säabodar," och häns huset
kunde på morgnarna vara plundrat
på både häns och ägg. "Nu har Per
Jan gått framme igen," hette det, fast
ingen vågade säga det åt honom, ty
Per Jan var väldigt stor och stark, så
han var svår att rå på. Det sadest o.
m. att "han mördat 2 människor och ätit

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20

Landskap: Småland. Upptecknat av: Earl Viking,
Härad: Uppvidinge. Adress: Furåkra, "Kråksmås"
Socken: Älgshult. Berättat av: Kusanna Erlandsdotter.
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Älgshultssocken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV3.

opp hjärtan på dem, så Per San var stark
för 3. duktiga karlar." Vad han sysslade
med däruppe i Storshagen visste man
precis inte, men uppenbart var att "han
skjöt & fiskade." "Nån nåd gick ej på Per
San, han hade alltid gott om pengar; det
visste bönderna, ty ibland kom han till
dom och köpte sig "En kannu brännvin,
ett par marker fläsk eller en mark smör.
Detta till en del" måst för syms skull, för
då fanns ingen däre, samt inte han sy-
skade opp. Det sades och att "Per San skal
sölver nr kyrkorna, och att han skulit
helgedomarna för många tusen kronor

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Småland. Uppptecknat av: Carl Viking,
 Härad: Uppsvidinge. Adress: Furåkra, "Kriksmåla.
 Socken: Älgshult. Berättat av: Susanna Örlund, dotter,
 Upppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Älgshultssockna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

värde." Både länsman och sockenledamö⁽⁴⁾
 kerna hade sina misstankar på Per Son,
 men det var bäst att tåga med rådan.
 Skogsmannen, "ville ingen ta med." Sättet
 vara dåtida bönder vidskepliga. "Per
 Son har ätit 2 människohjärtan, hvar
 står ingen på hette det." När Son hade
 vistats 3 år i den trakten, så kom på
 församlingen ett "Tattarfölje" till går-
 den, som låg närmast Per Sons kuta.
 = (jordstova.) Men i den gården pinga dam-
 ej slå upp sitt tält, de blevo rent av
 jagade neråt bygden. - Bland Tattar-
 na märktes en ung, mörk flicka av o-

ACC. N.R. U. 6529:1-20Landskap: Småland.Upptecknat av: Carl Vikberg.Härad: Uppvidinge.Adress: Ferikra, ^m Kråksmåla.Socken: Stålghuset.Berättat av: Susanna Erlandsdotter.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i StålghussockenLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV5.

vanlig skönhet, men han såg intet (S) ut för att vara av "battarblod." Han var både litet skygg och hade ej sånt påflugat sätt, som battare. — Sen på kvällen, samma dag, som battarna näst avlägsna, hördes knackningar på dörren i gården, som besökts av Battarna. "Stig in" sade moran, fast man ej begrep vem som så rent kunde vaka ut & vanka. Litet sakta öppnades dörren och in trädde flickan, som på den varit med battarna. Hon neg djupt, men äganen voro enivist fästa mot golvet! "Jag vill fråga om jag kunde

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. U. 6527:1-20

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Vihing.
Härad: Uppvidinge. Adress: Fuzåkra, Bråksmåla.
Socken: Ålgö. Berättat av: Susanna Erlandstodden
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Ålgö socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV6.

på stanna i gården över natten?" "Du
ser inte ut till & gå ärliga vägar" sade ma-
ran, "men du kan väl få ligga på hä-
slindret, & du kan få ej fabriksgröt &
mjölk, men varför är du ej med barn-
arna?" "Jag rynde bort från dem i
kvällen, dem äro elaka mot mig, & inte
hör jag dem till heller." "Vad heter du?"
"Brida Hädig," svarade den 18-åriga flickan.
"Men vad tänker du nu på dig till?"
"Kanske någon har platts för mej, som
vallgrebba, fast jag är väl något gam-
mal därtill." "Ja artar du dej bra, så
tror jag du kan få platts, som vallgreb-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20Landskap: Småland.Upptecknat av: Earl Viking.Härad: Uppvidinge.Adress: Furåkra² Präksmåla.Socken: Ålgöhus.Berättat av: Susanna Erlandsdotter.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i Ålgöhussockna.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

ba hos storbörparen på Smedvik. Den
natten sov Brita Håslindret. Om mor-
gonen fick hon smörgås och en skål
varm korngröpsvälling, och den gav
hon sig iväg fästigen över storska-
gen åt Smedvik län. - På den tiden
var man ej så noga med tjänstefolk.
Voro dam blott arbetsamma, ärliga och
inbet skar allt för djupt i Brödkaka,
så gick det nog att på platts, helst i en
sån obygde, som på "Smedsviks storska-
by" där, äm närsin, är väl en vrå av
det "Mörka Småland." Smedvikstörpa-
ren kliade sig i skallen, när Brita sade

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20

Landskap: Småland, Upptecknat av: Carl Viking,
Härad: Uppvidinge. Adress: Furåkra, ²Präksmåta.
Socken: Ålgö. Berättat av: Susanna Erlandsdotter.
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Ålgösocken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

att han varit med Tattarna, men för (8.
paren tänkte väl som så, "Här ä inget
av stort värde att spåla. Brita verkade
vara lugn och kraftig, och så fick han
platts, som "Vallgräbba på Småland."
Vad Brita tänkte där han gick och
vallade djuren; det vet ingen, "men han
sjäng vagnarvinnor, så t. o. m." "Skogsrädet"
avundades henne. Vacker var Brita med
sitt mörklockiga hår och sina blå ö-
gon, vars hemlighetsfulla djup ingen
lyckades mäta. - Men det var en, som
Brita ovetande, dold bland prästäm-
narna betraktade henne. Hur länge

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. U. 6529:1-20Landskap: Småland.Upptecknat av: Carl Viking,Härad: Uppvidinge.Adress: Suråkra, Kråksmåla.Socken: Ålgö.Berättat av: Susanna Orlandsdotter.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i Ålgös socken.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

Per son så i smyg befraktat Brita, det vet ingen. När han först blev honom varse, vart han ej rädd, ty vi förstå att Brita vant sig vid livet av varje, den tid han varit hos fästarna. Per son kom bort, men kom snart åter, och så började bekantskap mellan honom och Brita. En kväll kom Brita upp till torpet och sa, "Nu är jag led vid vallaudet, jag skall flytta till Per son i hans håla." "Håll på väl åtminstone låt prästen läsa över sig & Per son i flyter tillhåll," sade moran, men Brita lyckte det det var obekvämlig, och så flyttade han till Per son.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20Landskap: Småland.Upptecknat av: Earl Viking,Härad: Uppvidinge.Adress: Fyråkra, Kråksmåla.Socken: Ålgöhus.Berättat av: Susanna Orlandsdotter.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i Ålgöhussocken.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV10.

Vad Brita lärt bland Tättarna kam⁽¹⁰⁾
henne nu väl till pass. Bränderna
satte dubbla lås för sina häns hus
sädbo dar, "s då va rent besatt vad det
kam bort många häns och även lam
i gårdarna." Och inte nog med det, för
det sade, att "Brita kunne förgöra folk
s få, ja hon var en utlärd Hexa." Men
när Brita kam i i gårdarna och bad om
litet mjölk, bröd eller savel, så tordes
ingen vågra henne, för då "Vitade hon
på folk s på sjukdom s elände." Ofta var
Per son s Brita borta i månader, men
när dom komma åter vora dom späc-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking,
Härad: Uppvidinge. Adress: Furåkra, Kråksta.
Socken: Ålgårds. Berättat av: Susanna Brändstedt.
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Ålgårdssocken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV17.

hade med pengar, ovanligt stora pengar. (11).
Sessa färder företogs samman tiden, men
på ventrarna låga dam hemma och mid-
de gott, och som "Per Jan var en troll-
skytt, så saknades aldrig vilt i Perdams
& Britas kula." — Obs! Vad, som an-
der gjorde att "Marken började bränna
herrskalet som under fötterna" är o-
känt, men vid tiden 1830. kom Jan och
hans frilla till byn Kråksta i Ålg-
årdssocken. De fingo lov att bygga
sig en kula vid d. s. k. "Brandkärret" i
Kohagen hos dåvarande bonden "Samu-
el Nilsson" i Kråksta. Själva har jag

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. U. 6529:1-20
Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking
Härad: Elfvigdinge. Adress: Turåkra, "Kräksmåla"
Socken: Älgshult! Berättat av: Susanna Örlandsdatter
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Älgshultssockna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12.

många gånger varit på platsen där (12.
Perdons kula stått, där synes lämning-
ar efter spisen invid klippan och kök
där dam eldat. Där bodde enligt fäder-
nas utsvargar "Per Jan och hans frilla"
i minst 10 år. Under denna tid stal ej
herrskalet Perdons så mycket i byg-
derna närmast omkring. - In till byn
Kräkstorp gränsar en större by, Kräk-
hult, som är min födelseby. Där
blev en höst "Husförhörskalas" hos bror-
den Nils Danielsson. På den tiden bar
grannarna dagen före s. k. "Förning-
ar" till gården, där husförhöret sked-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6557:1-20

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking
 Härad: Uppvidinge. Adress: Turäkra, "Kräkskåla."
 Socken: Älgshult. Berättat av: Susanna Örlandsdotter.
 Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Älgshultssocken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13.

le hållas. Dessa "förlingar" bestod av 13.
 fina råglimpor, smörtrillingar, ostar, pann-
 kakor och färskt färskt. By det "kalasa-
 des i dagarna 3." På gården var en liten
 stuga, som var torvtäckt, den har stått
 så jag minnes den. Stugan var låg,
 men hade ett väldigt stort rökpång,
 så en man gott kunde ifrån taket
 gå genom skorstenen in i stugan.
 Där i stugan förvarades "förlingar" i
 mängd, by utrymmet i mangårds-
 byggnaden behövdes för "husförhårs-
 folket." Man hade aning om att "Per
 Dan och hans frilla" gjorde ett besök på

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking.
Härad: Uppvidinge. Adress: Furåkra, ^{nr 2} Kriksmäla.
Socken: Hjghult. Berättat av: Anna Erlaundersdotter.
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Hjghults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV17.

natten. Bonden Nils Danielsson hade ⁽¹⁴⁾
en stor, kraftig dräng till hanna sade
han, "Vill du vakta förningarna i natt
för Per San, så får du 1 kalustap bränn-
vin & gö mat må dej in i stuga?" "Så
gör jag," sade drängen. Sen gick han
efter sig en duktig ekpåk och slog någ-
ra hästskor i grävsta ändan. Där
till försåg han sig med ett starkt rep.
Gick in i stugan och låste dörren om
sig. Köstnatten var mörk. Mellan kl. 12.
1. på natten kom Per San och bar en kort
skege, som han rätte opp mot den låga
stugaväggen. Brita bar 2 stora påckar.

Skriv endast på denna sida!

ACC. N.R. M. 6529:1-20
Landskap: Småland. Upptecknat av: Ebbe Viking,
Härad: Uppvidinge. Adress: Tuzäkra, Kråksmåla.
Socken: Ålgö. Berättat av: Susanna Örlund Sätter.
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Ålgö socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15.

När Per San kom upp på taket på toghuset⁽¹⁵⁾
av sig kavajen, tog en av säckarna och
så sprang ner genom skorstenen. Som föt-
terna nådde spishellen, så gav sig
en Per San i kraftiga slag över ar-
marna av Ekpäken, så han var
som förlamad, sen bakband han
armarna på ryggen, och Per San låg
och svor på slaggolvet. Brita tog till
flykten. Strängen väckte folket i går-
den, och man stuvade Per San in i
Potatiskällaren och där löste man
repet, satte dubbel lås för dörren och
lade sig sedan att åter sova. Om

Skriv endast på denna sida!

ACC. NR. U. 6529:1-20
Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking
Härad: Uppvidinge. Adress: Turåkra, Krikmåla.
Socken: Älgåult. Berättat av: Susanna Erlandsdot.
Uppteckningsår: 1940. Född år 1800. i Älgåults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

16.

morgonen när man kom för att (16.
hemta Per Son, så var han rymsfri
källaren. Han hade rivit håb på taket
och krupit ut. Troligt är att Brita varit
framme och varit honom behjälplig.
Flera man styrde färden till herrska-
pet Saus "Kula," men när dam komma
dit, så var "Kulan" förvandlad till en
rykande glädhög. Sam hade tagit ri-
na tillhörigheter, tänt eld på "Kulan's
begett sig i väg, vart visste man icke.
Eft är därefter förspordes att dam vänt
åter till "Smuldhöskogen." — En mil un-
gefär från Skogen där Per Son åter

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20Landskap: Småland.Upptecknat av: Evel VikingHärad: UppvidingeAdress: Turåkra, "Kräksmåla"Socken: Ålgshult!Berättat av: Susanna Orlandsdatter.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i Ålgshults socken.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

17.

lagit sin bostad, låg ett järnbruk (18.
som ägdes av en gammal enkefru,
som var mäkta rik på silver saker.
Och! Vad järnbruket bekräftar, så var det
troligen då varade Hershopp järnbruk.
En mörk höstkväll när regnet föll i
strömmar, smög sig Per & Brita ner sin
håla och gick till järnbruksbyggnaden.
Fram på natten hörde pigan, som låg
i köket ett underligt buller i övre
våningen. "Tänk om här är juvar, pruns
myckna silver är här över," sade pigan
till sig själv. Hon smög sig försiktigt
utspår krappan till pruns rum, men in-

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20Landskap: Småland.Upptecknat av: Evel Viking,Härad: Uppvidinge.Adress: Turikra, 2 Präkhemla.Socken: Ålgö.Berättat av: Susanna Örlanvåg.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i Ålgö socken.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV18.

man hon fick frun, pigor och dräng-⁽¹⁸⁾
ar vakna, så dröjde det en stund. Det
enda som kunde konstatera var att "Lil-
verskapet" var upprubbt och silvret bor-
ta, och så försvann i mörkret en man
och en kvinna. Det hjälpte ej att "Gamla
frun" grät och beklagade sig. Det gam-
la, dyrbara, silvret var och förblev
borta. Länsman och fjärdingsmän
sattes i rörelse. Man genamlade Per
Olavns häla, men fann inget silver, och
herrskalet som vora försvunna. - Tor-
paren på Suedvik hade nu en annan
"vallgrebb", han var litet "borfam", men

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6529:1-20Landskap: Småland.Upptecknat av: Carl VikingHärad: Uppvidinge.Adress: Furåkra, Träkneåsa.Socken: Höghult.Berättat av: Susanna Erlandsdotter.Uppteckningsår: 1940.Född år 1800. i Höghultssocken.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19.

valla djuren på maden dogde hon^{(19.}
till. Sågen efter den natt kivet bli-
vit skulet hörde hon viskande röster
och såg bland träden en man och en
kvinna gräva hål i jorden och gömma
något. När han kom hem tala han dö-
om, men när han skulle visa Länsman
till platsen, så ruck minnet henne.
Skatten var och förblev borta. På den
sjätte dag efter stöldnatten lycka-
des man infänga Per och Brita. Som
fördes till Växjö fängelse, som lå-
g långt utanför staden. Efter många
och långa förhör erkände dam skuld

Skriv endast på denna sida!

ACC. N.R. M. 6529:1-20

Landskap: Småland.

Upptecknat av: Carl Viking

Härad: Uppvidinge

Adress: Furåkra nr Kråkman

Socken: Högshult.

Berättat av: Susanna Erlandsdotter.

Uppteckningsår: 1940.

Född år 1800, i Högshults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

20.

ligen, att dom stulit "gamla fruns" silver. Särjämte erkände Per son att han stulit silver många gånger ur kyrkor. Men att förmå dom ombåla var det myckna silvret var gänt, det var stort omöjligt. Per son sade endast att "Sen, han finner vår skatt, han blir en mäktig rik man och inte fattig i brödrappet. Till straff för sina många bratt bleva Per son och Brita Sädig avrättade på Vätjä dövarande galgbacke. Så slöt den långa verklighetsagan om "Per son och Brita Sädig."

Skriv endast på denna sida!